

N:o 30.

Ank. till Riksd. kansli den 7 maj 1901 kl. 3 e. m.

*Andra Kammarens fjerde tillfälliga utskotts utlåtande n:o 8
öfver tvenne motioner om skrifvelse till Kongl. Maj:t med
anledning af vissa förhållanden vid samhällena Malmberget
och Luossavaara.*

Till utskottet hafva för förberedande behandling blifvit hänvisade tvenne motioner rörande bostadsförhållandena vid samhällena Malmberget och Luossavaara. I den ena af dessa, n:o 145, föreslå herrar *C. A. Lindhagen* och *J. G. Pettersson* i Södertelje,

»att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes egna särskild omsorg deråt, att de enligt Riksdagens beslut grundlagda sjelfständiga samhällena i Malmberget och Luossavaara må utveckla sig i en sund och med ändamålet för deras tillkomst öfverensstämmande rigtning.»

I den andra motionen, n:o 182, hemställer herr *A. Thylander*, under hänvisning till den motivering, som åberopats till stöd för herrar *Lindhagens* och *Petterssons* motion,

»att Riksdagen måtte hos Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes efter undersökning af de i nämnda motion omförmälda förhållanden, öfver hvilka klagomål anförts af arbetarebefolkningen i Malmberget och Luossavaara, taga under öfvervägande, huruvida och i hvad mån de i

motionens motivering framställda önskemål kunna tillgodoses, samt till Riksdagen inkomma med de förslag, hvartill utredningen kan föranleda.»

Den af herrar Lindhagen och Pettersson lemnade samt af herr Thylander åberopade motiveringen lyder sålunda:

»Vid 1899 års riksdag beslöts att dels vid Malmberget i Gellivare socken och dels vid Luossavaara-Kirunavaara i Jukkasjärvi socken från kronans marker afskilja vissa områden att, fördelade i tomter, för byggande åt enskilde med eganderätt upplåtas. Vid denna frågas tidigare såväl som slutliga behandling mötte, såsom man minnes, åtskilliga svårigheter att medla mellan å ena sidan vederbörande malmbolags anspråk på utrymme för egna anläggningar samt å andra sidan det allmännas intresse af att åstadkomma sjelfständiga samhällen i närheten af arbetsplatserna. Detta ämne företer också en viss motsvarighet med den sociala konflikten mellan sågverksbolagens hemmansköp och frågan om bibehållandet af en sjelfständig jordbrukarebefolkning i Norrland.

Det blef därför af särskildt intresse att vid det af åtskilliga riksdagsmän sistliden sommar gjorda besök å dessa platser söka få någon kännedom om, hur sakerna i detta afseende utvecklats sig. Detta underlättades genom att från arbetarnes sida genom deputationer framfördes åtskilliga önskemål, som enligt deras uppfattning ej behörigen tillgodosetts.

I *Malmberget* klagades öfver, att gällande bestämmelser om förvärf af tomtplats gjorde det alldeles omöjligt för de egentliga arbetarne att förvärfva egna hem. Riksdagens föreskrift, att köpebref skulle utfärdas först sedan viss byggnadsskyldighet blifvit behörigen fullgjord och köpeskillingen till fullo guldits, hindrade nemligen köparen att belåna fastigheten för erhållande af de nödiga medlen för byggnadens uppförande, hvartill utvägar ej på annat sätt beredts arbetarne. De af vederbörande värderingsmän föreslagna köpeskillingarne för tomterna vore alldeles för höga och borde sänkas till hälften. I den af Konungens befallningshafvande den 22 augusti 1899 utgifna stadga för platsens ordnande och bebyggande hade också föreskrifvits, att det skulle »åligga tomtinnehafvare att bryta och i fullgodt skick underhålla hälften af hans tomt angränsande gata». Detta hade visat sig i den ofta oländiga marken vara synnerligen betungande, helst redan dräneringen af sjelfva tomten i de flesta fall kräfde ett oerhördt arbete. Gatubrytningen borde i stället — till en början för anläggande af några hufvudgator — bekostas med de för sålda tomter influtna medlen, hvilka dock oaktadt Riksdagens medgifvande ännu

ej i någon mån användts för platsens ordnande, ej ens för åstadkommandet af kanaler för orenlighetens afledande eller af bättre dricksvatten. Det företråde till inköp af tomt, hvilket lemnades den, som utfäste sig uppföra ett större hus, gjorde också sitt till att utesluta de egentliga arbetarne från möjligheten att bilda egna hem. Slutligen framhölls, att de, som hade det egentliga intresset i platsens snara ordnande och bebyggande, voro uteslutna från omedelbart inflytande på dessa angelägenheter, hvarför man ansåg, att den af befallningshafvande tillsatta nämnd borde förstärkas äfven med representanter för arbetarne på platsen.

I *Luossavaara* gälde besvären hufvudsakligen den omständigheten, att det för sjelfständigt bebyggande afsedda området skulle fått ett ofördelaktigt och från arbetsplatserna aflägsset läge, under det deremot de bäst belägna platserna sålts helt och hållet till malmbolaget. Särskildt angelägen var man, att med stadsområdet kunde förenas en derintill i söder gränsande kil om 43,7 hektar, hvarigenom stadssamhällets södra gräns blef vinkelrät mot södra ändan af sjön Luossajärvi. Detta område, som afsetts att säljas åt bolaget, ansåg man i nödfall böra till och med expropriationsvis förvärfvas åt stadssamhället, hvaremot bolaget kunde erhålla vederlag på annat håll. Å denna kil fans dessutom invid sjöstranden det enda sandtag i närheten och uppe i berget det enda stenbrott i trakten, som lemnade lämplig byggnadssten. Dessa nyttigheter hade därför, menade man, bort afsättas för allmänt behof i stället för att afyttras till bolaget. Ett annat bevis för att stadssamhällets intressen underordnats fann man i den omständighet, att i regleringsplanen ej upptagits plats för salutorg, hvilket deremot nu anlagts på det åt bolaget försålda området. Begravningsplats saknades också inom rimligt afstånd. I likhet med i Malmberget önskade man äfven här, att uti byggnadsnämnden måtte insättas representanter äfven för det nya samhällets tillämnade bebyggare. Det har ock sedan anmärkts, att flera tomter sålts till en och samma person, och att de flesta bäst belägna tomterna lära kommit i händerna på tomtspekulanter.

Ett slags officiel bekräftelse på rättigheten af de anmärkningar, som framställes i Malmberget, kan anses ligga deri, att från länsstyrelsen för omkring ett år sedan ingick förfrågan till arbetarnes komiterade om orsaken till att så ringa antal ansökningar om tomtköp inkommit. Härfpå afgåfvo arbetarne i mars 1900 en svarsskrivelse, deri de sammanfattade sina klagopunkter. Så vidt känt är, har emellertid med anledning deraf ännu ej något blifvit åtgjort.

Det är nu klart, att det för åstadkommandet af ifrågavarande samhällen ej är nog med ett beslut på papperet, hvilket ju redan i och för sig mötte ganska många svårigheter. För att tanken skall föras ut till verklighet, fordras ett oafåtligt och vaksamt intresse för frågans alla detaljer. Insigten härom gör äfven, att man inom dessa samhällen finner det för dem vara en lifsfråga att så snart som möjligt kunna bilda egna municipalsamhällen. Men intill dess detta kan ske, kräfvess nog från vederbörandes sida ännu större omtanke, än som, efter allt att finna, hitintills kommit den viktiga frågan till del.»

På grund häraf och då det äfven för de nya grufsamhällen, hvilka utan tvifvel komme att växa upp äfven på andra orter, vore af grundläggande betydelse, att utvägar kunde utfinnas för dessa sakers ordnande på bästa sätt, funne motionärerna det vara nödvändigt, att särskild uppmärksamhet egnas deråt, att de enligt Riksdagens beslut grundlagda sjelfständiga samhällena i Malmberget och Luossavaara må utveckla sig i en sund och med ändamålet för deras tillkomst öfverensstämmande rigtning.

Ändamålet med de af Riksdagen år 1899 fattade besluten rörande ordnandet af förhållandena vid Malmberget och Luossavaara har uppenbarligen varit att å dessa orter främja uppkomsten af en sjelfständig, bofast befolkning. Det hade af statsmagterna ansetts vara nödvändigt, att för de från alla håll hit sammanströmmande arbetareskarorna bereddess tillfälle att förvärfva egna hem, enär det endast under sådana omständigheter kunde väntas, att det laglösa lefverne, som under den allra första tiden gjort sig gällande vid dessa med en i vårt land hittills exempellös hastighet uppväxande nybyggaresamhällen, skulle vika för ett ordnadt familjelif och för den stadga i alla öfriga förhållanden, som i detta hafva sin första förutsättning. För ifrågavarande samhällen gälde nemligen i högre grad än för de flesta andra, att derest möjligheten att förvärfva egna bostäder ej i möjligaste mån underlättades, blefve oundvikliga följdend, att de lösa arbetarne allt framgent komme att bilda en öfverväldigande del af deras befolkning och nästan uteslutande bestämma dennas allmänna anda och ton, hvilket ur flera synpunkter icke kunde anses önskvärdt.

De upplysningar, som i herrar Lindhagens och Petterssons motion lemnats och som blifvit för utskottet vitsordade af representanter för de

båda samhällenas invånare, synas emellertid gifva vid handen, att det syfte, som Konung och Riksdag sålunda velat befordra, ej blifvit i afsedd grad vunnet.

Hvad särskildt *Malmberget* beträffar, hafva de utbudna tomterna, enligt utskottet meddelade underrättelser, rönt så ringa efterfrågan, att länsstyrelsen för omkring ett år sedan fann sig till komiterade för arbetarne på platsen böra rigta en formlig förfrågan, hvarför så få ansökningar om tomtköp inkommit. I det svar å denna förfrågan, som från arbetarnes sida lemnades, angåfvos bland annat tvenne hufvudorsaker till nämnda missförhållande: 1) de allt för höga köpeskillingar, som i allmänhet åsatts tomterna, 2) de allt för betungande förpligtelser med afseende å brytning och underhåll af gata m. m., som genom en af Konungens befallningshafvande utfärdad stadga blifvit tomtegarne ålagda.

Rörande *köpeskillingarnes storlek* har utskottet från Konungens befallningshafvande i Norrbottens län erhållit bland annat den upplysningen, att »af den öfver regleringsplanen för Malmberget upprättade karta uppenbarligen framgår, att de särskilda tomternas mera eller mindre förmånliga läge i förhållande till redan befintliga vägar samt till jernvägsstationen vid prissättningen egt afgörande betydelse.» Att bedöma, i hvad mån de åsatta värdena verkligen äro för höga eller hur mycket de i så fall borde sänkas för att äfven mindre bemedlade skulle kunna skaffa sig egna bostäder, måste naturligtvis vara ytterst vanskligt. Då emellertid för vissa byggnadstomter vid Malmberget den fastställda köpeskillingen kunnat springa upp till sådana belopp som 2,800, 3,000, ja 3,500 kronor, förefaller det utskottet, som om klagomålen öfver allt för höga värderingar ej skulle sakna fog, och som om man i denna omständighet egde en af förklaringsgrunderna för, att så få ansökningar om tomtköp blifvit gjorda.

Ett ännu starkare hinder för tomternas afyttrande till de personer, för hvilka de företrädesvis varit afsedda, torde emellertid vara att söka i den andra af Malmbergets invånare anförda hufvudorsaken till tomternas jemförelsevis ringa begärlighet, nemligen de dryga åligganden i fråga om *brytning och underhåll af gator m. m.*, som tomtköpare måste ikläda sig.

Med afseende härå vill utskottet såsom sin öfvertygelse uttala, att statsmagternas mening tydligen aldrig varit, att dessa åligganden skulle göras så betungande, som de faktiskt blifvit. Af en skrifvelse, som Konungens befallningshafvande i Norrbottens län den 8 december 1898 ingaf till Kongl. Maj:t, framgår, att representanter för arbetarne vid Malmberget någon tid förut fått tillfälle att vid sammanträde inför Konungens

befallningshafvande uttala sig i ämnet och dervid framställt såsom sin önskan, »att köpeskillingarne för tomterna måtte få komma det samhälle, som å det för reglering afsedda området skulle bildas, till godo och användas till åtgärder för dettas ordnande, såsom till reglering af gator och andra allmänna platser, till torrläggning af sankmark inom området m. m. Derjemte och med hänsyn till det allmänna gagnet af dessa och liknande ändamål samt önskvärheten deraf, att de åtgärder, som med ifrågavarande medel kunde befrämjas, måtte blifva i möjligaste mån redan i och med tomtupplåtelseernas första början vidtagna, hade vid sammanträdet hemställt, huruvida icke, i den mån upplåtelser komme att ske, statsverket kunde låta till användning för samhällets behof omedelbart anvisa hvad som motsvarade beloppet af de vid dessa upplåtelser betingade köpeskillingarne, oafsedt att blott viss andel af dessa inbetalts, hvarefter de belopp, som statsverket sålunda komme att förskjuta, sedermera skulle ersättas af köpeskillingarne, när dessa i sin helhet inflöte. *Kongl. Maj:ts befallningshafvande, som ansåge de sålunda framställda önskningarna vara högeligen behjertansvärda, tillstyrkte lifligt hvad härutinnan andragits och föresloge, att, i händelse af bifall till ifrågavarande begäran, medlen till en början och innan egentligt municipalsamhälle på platsen bildats finge af Kongl. Maj:ts befallningshafvande disponeras för att, när municipalstyrelse kommit till stånd, omhändertagas af denna.»*

Af åberopade anförande till statsrådsprotokollet framgår vidare, att domänstyrelsen förklarar sig icke hafva något att erinra mot hvad Konungens befallningshafvande i sin nu ifrågavarande framställning andragit och hemställt. Deremot hade i ett öfver ärendet den 21 mars 1899 afgifvet utlåtande kammar- och kommerskollegierna under medgifvande, att »det syntes antagligt, att hvad som anförts om önskvärheten deraf, att de inflytande köpeskillingarne för tomter komme det blifvande arbetarsamhället till godo, skulle visa sig befogadt, likväl funnit betänkligheter möta att i frågans nuvarande läge, utan närmare utredning om det blifvande samhällets behof och innan någon erfarenhet vunnits om köpeskillingarnes belopp, en föreskrift skulle meddelas derom, att köpeskillingarne i deras helhet ovilkorligen skulle för samhällets behof användas, liksom kollegierna, med hänsyn till osäkerheten deraf, att ingångna aftal om tomtupplåtelse komme att vederbörligen medelst byggnadsskyldighetens fullgörande och köpeskillingens fulla inbetalande af tomtinnehafvare fullföljas, ansett mindre lämpligt, att statsverket skulle åtaga sig att förskotts-

vis utbetala betingade köpeskillingsbelopp, som kanske aldrig komme att inflyta».

Med hänsyn tagen så väl till arbetarnes af Konungens befallningshafvande lifligt tillstyrkta och äfven af kollegierna i hufvudsak understödda önskan som ock till de af kollegierna framställda betänkligheterna i formelt hänseende blef slutligen i Riksdagens beslut det stadgandet inryckt, att köpeskillingarne för tomterna skulle, efter afdrag af kostnaderna för regleringsplanens uppgörande, »tills vidare och intill dess annorlunda kan varda af Kongl. Maj:t bestämdt, användas till bestridande af sådana utgifter, som finnas erforderliga för områdets behöriga ordnande, samt för sådant ändamål, till en början och innan municipalsamhälle på platsen bildats, af Kongl. Maj:ts befallningshafvande disponeras för att, när municipalstyrelse kommit till stånd, omhändertagas af denna».

Om den verksamma hjälp »till bestridande af sådana utgifter, som finnas erforderliga för områdets behöriga ordnande», hvilken statsmagtarna sålunda tydligen velat gifva det blifvande samhällets invånare, finnes emellertid endast en svag antydning i den »stadga angående ordnandet och bebyggandet af ett å kronomark vid Gellivare malmberg beläget, till upplåtelse åt enskilde afsedt område», som utfärdades den 22 augusti 1899. I denna stadga, hvars första paragraf uppdrager närmaste insendet öfver områdets bebyggande åt en af Konungens befallningshafvande tillsatt nämnd, föreskrifves bland annat följande:

§ 3.

Gatas bredd bestämmes af regleringsplanen; och skall det åligga tomtinnehafvaren att bryta och i fullgodt skick underhålla hälften af hans tomt angränsande gata. Gränsar tomten till esplanad, torg eller dylik öppen plats, har tomtinnehafvaren enahanda skyldighet i afseende å så stor del af esplanaden, torget eller den öppna platsen, som är belägen utmed hans tomtlinie intill tio meter från denna. Tills vidare och intill dess Konungens befallningshafvande efter anmälan af nämnden bestämmer, att förenämnda skyldighet skall träda i full tillämpning, må dock tomtinnehafvares förpligtelse i afseende å gatuhållet vara inskränkt sålunda, att han, der hans tomt gränsar till gata eller esplanad, skall bryta och underhålla hälften af en sex meter bred väg i midten af gatan eller esplanaden samt att han, der hans tomt gränsar till torg eller annan öppen plats, skall vara skyldig bryta och underhålla å torget eller den öppna platsen en sex meter bred väg i det läge, som nämnden föreskrifver. Nämnden bestämmer, inom hvilken tid tomtinnehafvaren skall hafva fullgjort, hvad honom åligger i afseende å brytning af gata eller väg. Försummar han detta, förelägge nämnden honom ny tid vid äfventyr, att arbetet eljest genom nämndens försorg på hans bekostnad utföres. Der vid anläggning af

gata eller väg bankfyllnad eller skärning till större höjd än 0,6 meter ifrågakommer på minst femton meters längd eller i särskilda fall andra omständigheter föreligga, hvilka försvåra och fördyra arbetet, må tomtegare till nämnden ingifva af kostnadsförslag åtföljd ansökan om bidrag af inflytande köpeskillingar för försålda tomter, hvarefter Konungens befallningshafvande på anmälan af nämnden vill taga under pröfning om och till hvilket belopp sådant bidrag må beviljas.

§ 4.

Byggnadstomt bör, innan den bebygges eller i sammanhang dermed, af tomtinnehafvare torrläggas så fullständigt omständigheterna medgifva; och bör dervid tillses, att vattnet afledes i lämpligaste rigtning med undvikande, så vidt möjligt är, af ledning genom annan tomt. Då sammanhängande sankmark genom större afloppsdike tarfvar dränering, ankomme på Konungens befallningshafvandes pröfning, huruvida och i hvilken mån bidrag till kostnaderna för dylik dränering må medgifvas, på sätt här ofvan i fråga om bidrag till uppbyggnad af gata finnes stadgadt.

Utskottet har svårt att finna, huru dessa genom »stadgan» meddelade bestämmelser till anda och syftning förlika sig med den, som i Riksdagens beslut blifvit gifven rörande köpeskillingarnes användning. Deremot är det, i synnerhet för dem, som i likhet med några af utskottets medlemmar varit i tillfälle att personligen iakttaga beskaffenheten af den mark, hvarom här är fråga, lätt att fatta, huru betungande de sålunda stadgade vilkoren äro och huru afskräckande de måste verka på alla för tomtköp hugade personer, hvilka ej förfoga öfver större ekonomiska resurser.

Att råda bot för dessa olägenheter, hvilka enligt utskottets uppfattning ingalunda utgöra någon nödvändig konsekvens af Riksdagens beslut, synes så mycket mera angeläget, som en och annan af de bestämmelser, hvilka redan i nämnda beslut ingå, måste anses ganska sträng. Sålunda torde böra medgifvas, att den punkt i Riksdagens beslut, som föreskrifver, att köpebref å tomt må för tomtinnehafvare utfärdas först sedan byggnadsskyldigheten blifvit behörigen fullgjord och köpeskillingen till fullo gulddits, varit ett betydande hinder för den egentliga arbetarbefolkningen att förvärfva egna hem, enär denna befolkning ju i allmänhet saknar kapital och svårigen kan anskaffa sådant, så länge möjligheten att belåna tomten ej står densamma öppen. Utskottet inser väl, att det måste krävas synnerligen tungt vägande skäl för att motivera en afvikelse från de vilkor, som i allmänhet stadgas för försäljningar af ifråga-

varande slag. Men de förhållanden, som råda i våra nyskapade lappländska grutsamhällen, äro ock af så säregen art, att just beträffande dem en dylik afvikelse möjligen kunde anses på sin plats.

I samma mån som de föreskrifter, hvilka tomtegarne i fråga om byggnadsskyldighet samt reglerings- och dräneringsarbeten m. m. hafva att efterlefva, i sig sjelfva äro betungande, är det naturligtvis af vikt, att den nämnd, som fått sig tillsynen öfver deras efterlefnad anförtrodd, blifver organiserad på ett i möjligaste grad tillfredsställande sätt. Utskottet kan på grund häraf ej annat än medgifva befogetheten af den önskan, som blifvit uttalad så väl från Malmberget som Luossavaara och som går derpå ut, att i denna nämnd måtte insättas representanter äfven för de tomtegade arbetarne.

Så väl från *Malmberget* som från *Luossavaara* har med stor styrka den önskan blifvit framhållen, att dessa samhällen måtte så snart som möjligt blifva förklarade för municipalsamhällen, så att ordningsstadgan, byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer samt hvad i helsovårdsstadgan för riket föreskrives om stad måtte komma att der lända till efterrättelse. Härigenom skulle det nuvarande öfvergångsstadiet få ett slut, och många af de förhållanden, öfver hvilka missnöje nu anförts, skulle då genom invånarnes egna åtgöranden kunna afhjelpas.

I samband härmed skulle ock en utväg vara öppnad att i möjligaste mån undanröja ett missförhållande, hvaröfver nu från *Luossavaaras* befolkning starka klagomål anföras: det nemligen, att ett kilformigt område om 43,7 hektar, beläget närmast söder om den s. k. stadsplanen samt inrymmande det enda sandtag och det enda användbara stenbrott i närheten, icke blifvit införlifvad med »stadsplanen» utan i stället afyttradt till malmbolaget. Hade Riksdagen, då den 1899 fattade sitt beslut om grundläggande af Luossavaara samhälle, haft att stödja sig på en utredning rörande egentliga beskaffenheten af det område, som skulle upplåtas åt enskilde, och af det, som skulle säljas till bolaget, är det väl knappast antagligt, att gränslinien mellan dessa områden hade blifvit så dragen som den nu blef. Att döma af de underrättelser utskottet erhållit, synes en ändring vara nödvändig, på det att samhällets invånare icke måtte vara afstängda från användandet af de nyttigheter, hvilka de för byggnadsverksamhetens bedrivande oundgängligen behöfva. Enda sättet härför torde väl numera vara, att Kongl. Maj:t låter intaga det för samhället erforderliga området inom »stadsplanen», hvarefter detsamma kan, i den mån sådant befinnes nödigt, exproprieras.

Då det måste vara af synnerlig vikt, att de enligt Riksdagens beslut grundlagda sjelfständiga grufsamhällena i öfre Norrland må utveckla sig i en sund och med ändamålet för deras tillkomst öfverensstämmande riktning, så att de kunna tjena såsom föredömen vid ordnandet af förhållandena vid de samhällen af liknande art, som utan tvifvel komma att under den närmaste framtiden växa upp äfven på andra orter i denna vidsträckt landsdel, har utskottet funnit sig böra, med anledning af herrar Lindhagens, Petterssons och Thylanders förevarande motioner, hemställa,

att Andra Kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes efter undersökning af de i nämnda motioners motivering omförmälda förhållanden, öfver hvilka klagomål anförts af arbetarebefolkningen i Malmberget oeh Luossavaara, taga under öfvervägande, huruvida och i hvad mån de i denna motivering framställda önskemålen kunna tillgodoses, samt till Riksdagen inkomma med de förslag, hvartill utredningen möjligen kan föranleda.

Stockholm den 7 maj 1901.

På utskottets vägnar:

FRIDTJUF BERG.